

Tallar, amb la seva var. *taiar*, prové del llat. vg. TALEARE ‘tallar; estellar, partir’, der. de TALEŔA ‘rebrot; esqueix, tany que es trasplanta’, esdevingut TALIARE; en el grup -LJ-, la -L- en contacte amb la iod es va palatalitzar en [jʎ], *ta[jʎ]ar* (potser la grafia ant., *taylor*, n’és un reflex), i d’aquesta combinació van resultar dues formes: *ta[ʎ]ar*, amb victòria de la lateral, i *ta[j]ar*, amb la central que s’imposa. Tenim exemples de la primera evolució, *ta[ʎ]ar*, que es troba al nord-est del Principat, en cat. llatinitzat del s. XI (“mei homines tallant”) (cf. it. *tagliare*); de la segona, *taiar*, en tenim exemples del cat. or. peninsular del s. XIV, de procedència barcelonina (*parayer*, *taya*), com també del s. XV, una pronúncia assegurada per la rima (*despuys/uylls; clovey/ley*) i per la condemna que en fan *Les regles de esquivar vocables* (“fiyol per fillol, tayar per tallar, e mil semblants”; *Regles*, 1999: 118 i 294-295). Pel que fa al bal., on té plena vitalitat, tenim doc. mall. del s. XIV (“no puga ne dega tayar fusta ne fer tallar de ullastre”, a. 1394, ap. *Scripta* 2013: 71); var. *taar*, men. (70-72) i parcialment mall. (74, 76, 78), amb grau zero de la iod (la grafia *teants* d’un doc. mall. de 1347 podria ser-ne un precedent, però caldria comprovar-ne la transcripció, *Scripta* 2013: 43-45; a Bibiloni, 2016: 92 es pot veure la distribució de [f’uə] i [f’ujə], així com una més àmplia informació sobre la iodització mall. [pàg. 82-89] i també en *PALDC*, I, mapes 19 i 20); en cat. peninsular el grau zero perviu fossilitzat en el nom del carrer *Basea* de Barcelona (< *Baseia* < BASILIA).

Pel que fa a la vigència de la iodització, cal dir que és vitenca en bal., mentre que en el cat. peninsular està en franc declivi, retirat a les generacions provectes (51) i subestimat (“No és fi” 51), a causa de la influència del model cancelleresc primer i de l’estàndard després, dels mitjans de comunicació, de l’escola i del parlar “lleista”, de Barcelona;

en aquest s’usen uns mots com *llentia*, *fuiola*, *les ceies*, etc., que, més que resultat d’una dissimilació de laterals, s’han d’interpretar com a supervivents d’una articulació que era pròpia a Barcelona de les classes més humils enfront del “lleisme” de les més benestants que s’hauria imposat (cf. Veny, 1978 a: 39-47). Recordem que la iodització ha provocat una dicotomia en el tractament dels grups -LJ- (i -C’L-, -GL-) i -LL-, cat. *paia* (< PALEA) enfront de *bella* (< BĚLLA), paral·lela a l’it. *paglia/bella*, oc. i port. *palha/bela*, cast. *paja/bella*, mentre que la llengua estàndard ha unificat els dos tractaments a favor de la palatal lateral, *palla/bella*, tractament paral·lel al de les altres llengües romàniques.

En llatí el concepte venia cobert pel verb SECARE ‘tallar’, que en cat., com en altres llengües neollatines, es va desviar cap a ‘tallar les messes’ i TALEARE el va substituir.

Al llarg de les enquestes han sorgit altres mots de caràcter puntual, “satèl·lits” entorn de l’enunciat, de sentit precís, com *trençar* 2, “a la cuina, amb la mitjalluna” (< preromà *TRENKO); *escapçar* 28, 48, amb les var. *escapzar* 3, amb sonorització, *escatçar* 6, 7/*escatzar* 1, 3-5, 9, 11, amb assimilació, com en oc. (< llat. vg. *EXCAPĪTĪARE, der. de CAPĪTE, DCVB), pròpiament ‘decapitar; tallar l’extrem’; *escurçar* ‘reduir la dimensió’ 19 (< *EXCURTIARE, der. de CURTUS ‘tallat, incomplet’); *segar* 8, pròpiament ‘tallar les messes’ (< SECARE); *capolar* 187, pròpiament ‘tallar en trossos petits’ (< llat. vg. *CAPPŪLARE); o bé de valor general, com *partir* ‘dividir en punts’ 48, 131 (< PARTĪRI).

Una mirada territorial revela l’ús habitual de *ta[ʎ]ar* en el cat. continental, amb una clapa decadent, camí d’un comiat definitiu, mentre que en bal. es manté vivaç en el registre col·loquial.

Tallar és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.